

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ
ФАКУЛЬТЕТ № 2
КАФЕДРА ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Господарське право» вибірових компонент освітньої
програми першого рівня вищої освіти
(Облік і оподаткування (Облікова аналітика)
Accounting and taxation (Accounting analytics)
галузь знань – 07 Управління та адміністрування; спеціальність – 071 Облік і
оподаткування; спеціалізація – Поліцейські)

за темою № 1: Поняття господарської діяльності

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
ХНУВС
Протокол від 25.09.2023 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 2
ХНУВС
Протокол від 29.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023 № 8

Розглянуто на засіданні кафедри трудового та господарського права факультету № 2 ХНУВС(протокол від 28.08.2023 № 8)

Розробники:

1. Завідувач кафедри трудового та господарського права факультету № 2 ХНУВС, доктор юридичних наук, професор **Мельник К.Ю.**
2. Старший викладач кафедри трудового та господарського права факультету № 2 ХНУВС, кандидат юридичних наук **Яценко Т.П.**
3. Кандидат юридичних наук, доцент **Коваленко К.В.**

Рецензенти:

1. Професор кафедри цивільного права і процесу Донецького національного університету імені Василя Стуса, доктор юридичних наук, доцент **Амелічева Л.П.**
2. Декан факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор **Марчук М.І.**

План лекції

1. Поняття, ознаки та види господарської діяльності.
2. Підприємницька діяльність: поняття, ознаки та принципи.
3. Види підприємницької діяльності.
4. Принципи господарювання та їх зміст.

Рекомендована література:

Основна:

1. Господарське право України: навч. посіб.: у 2 ч. Ч. 1; за заг. ред. О. П. Гетьманець, Ю. М. Жорнокуя, О. М. Шуміла / О. П. Гетьманець, Ю. М. Жорнокуй, О. М. Шуміло та ін. – К.: Хай-Тек Прес. 2014. – 368 с.
2. Господарське право України : підручник у 2-х ч., Ч. 2 / Андрєєва О. Б., Гетманець О.П., Гришина І.І. та ін., – Х.: Харк.нац.ун-т внутр. справ, 2014. – 368 с.
3. Конституція України від 28.06.96 р. // Урядовий кур'єр. – 1996. Липень. – № 129-130.
4. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003 – № 18 (16.02.2003). – № 19-20, № 21-22, Ст. 144 (документ 436-IV, чинний, поточна редакція від 19.08.2022).
5. Господарсько-процесуальний кодекс // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6 (11.02.92). – Ст. 56 (документ 1798-XII, чинний, поточна редакція від 07.05.2022).
6. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 3 (16.01.2003) № 40–44, Ст. 356 (документ 435-IV, чинний, поточна редакція від 01.08.2022).
7. Податковий кодекс України // Голос України. – 2011. – № 112 (03.09.2010). – № 2755-VI.

Додаткова:

8. Господарське право: підручник / Д.В. Задихайло, В.М. Пашков, Р.П. Бойчук та ін.; за заг. ред. Д.В. Задихайло, В.М. Пашкова. – Х. : Право, 2012. – 696 с.
9. Господарське право : навч. посіб. для підготовки до іспитів / В.С. Мілаш. – Х. : Право, 2017. – 327 с.
10. Апаров А.М., Онищенко О.М. Господарське право України. Підручники та навчальні посібники. Том 1: Загальна частина – К: Видавництво «Істина», 2016. – 452 с
11. Господарське право : курс лекцій : /home/fulltext : Погоджено МВС України / В.О. Кучер, В.М. Парасюк. - Львів : ЛьвДУВС, 2011. - 380 с.
12. Господарське право : підручник : Затверджено МОН України : . / В.С. Щербина. - К. : Юрінком Інтер, 2012. - 598 с.
13. Господарське право : підручник / Ю.Є. Атаманова, Р.П. Бойчук, С.В. Глібоко та ін.. - Х. : Право, 2012. - 696 с.
14. Правове забезпечення, організація та захист господарської діяльності : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.Д. Понікаров, С.М. Попова,

Л.М. Попова, Д.В. Назаренко. - К. : Центр учб. літ., 2012. - 328 с.

15. Господарське право України. Особлива частина : підручник / Г.В. Смолин. - Львів : ЛьвДУВС, 2014. - 592 с.

16. Господарське законодавство України : практ. посіб. : станом на 5 лют. 2016 р.. - Київ : Центр учб. літ., 2016. - 574 с.

17. Правове регулювання підприємницької діяльності : навч. посіб.. - Львів : ЛьвДУВС, 2016. - 423 с.

18. Господарське право (в схемах та таблицях) : навч. посіб. для студентів та аспірантів юрид. і екон. спец.. - Харків : Юрайт, 2017. - 113 с.

19. Господарське право : практикум. - Харків : Право, 2018. - 591 с.

20. Актуальні проблеми господарського права (Особлива частина) : навч. посіб. - Київ : Ліра-К, 2018. - 798 с.

21. Господарське право : підручник. - Одеса : Фенікс, 2018. - 366 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний сайт Верховної Ради України [https:// www.rada.gov.ua](https://www.rada.gov.ua)

2. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України <https://www.kmu.gov.ua>

3. Офіційний сайт МВС України <https://www.mvs.gov.ua>

4. Офіційний сайт Верховного Суду України
<http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf>

5. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського
<http://www.nbuv.gov.ua>

6. Офіційний сайт Харківського національного університету внутрішніх справ <https://univd.edu.ua>

7. Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленко
<https://korolenko.kharkov.com>

8. Юридична бібліотек [https:// www.lawanalytics.top.ua](https://www.lawanalytics.top.ua)

9. Електронний каталог наукової бібліотеки НаУКМА
<https://www.library.ukma.edu.ua>

10. Інституційний репозитарій Харківського національного університету внутрішніх справ <https://library.tntu.edu.ua>

Текст лекції

1. Поняття, ознаки та види господарської діяльності

Поняття господарської діяльності є одним із ключових у вивченні господарського права. Що стосується законодавчого визначення цього поняття, то його містить низка нормативно-правових актів, зокрема ГК України, ПК України, Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності».

Так, у ч. 1 ст. 3 ГК України від 16.01.2003 р. під господарською діяльністю слід розуміти діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Згідно з п. 14.1.36 Податкового Кодексу України від 02.12.2010 р. господарська діяльність – діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» господарська діяльність – це будь-яка діяльність, у тому числі підприємницька, пов'язана з виробництвом і обміном матеріальних та нематеріальних благ, що виступають у формі товару.

Закріплене в ГК України визначення господарської діяльності є найповнішим та містить більш детальну характеристику господарської діяльності, ніж поняття, що закріплені в інших нормативно-правових актах.

Специфіка господарської діяльності визначається

- ✓ сферою її здійснення (сфера суспільного виробництва);
- ✓ змістом (виробництво суспільних благ, що мають мінову та споживчу вартість, для задоволення потреб інших учасників господарських відносин та реалізація цих благ у товарній формі на інший еквівалент);
- ✓ суб'єктами, які її здійснюють (ними є суб'єкти господарювання);
- ✓ інтересами, які виникають і мають бути реалізовані під час її здійснення (приватні інтереси в одержанні прибутку та/або досягненні інших соціально-економічних результатів, які є об'єктами як приватних, так і публічних інтересів).

Ознаки господарської діяльності:

1) **діяльність суб'єктів господарювання.** Згідно з ч. 1 ст. 55 ГК України суб'єктами господарювання визнають учасників господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

Суб'єктами господарювання є:

а) *господарські організації* – юридичні особи, створені відповідно до ЦК України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГК України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність і зареєстровані в установленому законом порядку;

б) *громадяни України, іноземці та особи без громадянства*, які здійснюють господарську діяльність і зареєстровані відповідно до закону як підприємці;

2) *особлива сфера здійснення господарської діяльності* – сфера суспільного виробництва (виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг здійснюються не для задоволення власних потреб виробника, а для задоволення потреб інших осіб);

3) *метою такої діяльності є виготовлення та реалізація продукції*, виконання робіт чи надання послуг;

4) *виготовлення та реалізація продукції*, виконання робіт чи надання послуг повинні мати вартісний характер (результати господарської діяльності реалізуються за плату і функціонують як товар);

5) *виготовлення та реалізація продукції, виконання робіт чи надання послуг повинні мати цінову визначеність*.

Додатково виділяють як ознаки господарської діяльності професійні засади її здійснення та поєднання в ній приватних інтересів виробника і публічних інтересів (держави, суспільства, значних прошарків населення тощо). Приватні інтереси виробника полягають в одержанні прибутку чи інших вигод/переваг від господарської діяльності, а публічні інтереси, зокрема інтереси суспільства в особі широкого кола споживачів, – в отриманні певних благ, інтереси держави – в отриманні прибутків та інших обов'язкових платежів від суб'єктів господарювання, інтереси територіальної громади – в забезпеченні зайнятості членів громади шляхом їх залучення на засадах індивідуального підприємництва чи трудового найму суб'єктами господарювання до господарської діяльності, у задоволенні потреб громади в певних продукції, роботах, послугах, в участі суб'єктів господарювання у вирішенні завдань територіальної громади в благоустрої, у сплаті місцевих податків та зборів тощо.

Види господарської діяльності:

– *залежно від мети господарської діяльності* виокремлюють два її різновиди:

а) комерційну (підприємницьку);

б) некомерційну господарську діяльність.

Комерційна господарська діяльність розкривається через поняття «підприємництво» та визначається ст. 42 ГК України.

1. Підприємництво - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Некомерційне господарювання згідно зі ст. 52 глави V ГК України це самостійна систематична господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами

господарювання, спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів, без мети одержання прибутку.

Некомерційна господарська діяльність здійснюється суб'єктами господарювання державного або комунального секторів економіки у галузях (видах діяльності), в яких згідно зі ст. 12 ГК України забороняється підприємництво, на основі рішення відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування.

Стаття 12. Засоби державного регулювання господарської діяльності

1. Держава для реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного і соціального розвитку застосовує різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності.

2. Основними засобами регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання є:

- державне замовлення;
- ліцензування, патентування і квотування;
- технічне регулювання;
- застосування нормативів та лімітів;
- регулювання цін і тарифів;
- надання інвестиційних, податкових та інших пільг;
- надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій.

Некомерційна господарська діяльність може здійснюватися також іншими суб'єктами господарювання, яким здійснення господарської діяльності у формі підприємництва забороняється законом (наприклад біржова діяльність). Не можуть здійснювати некомерційну господарську діяльність органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи. Некомерційна господарська діяльність здійснюється некомерційними суб'єктами господарювання на основі права власності або права оперативного управління в організаційних формах, що визначаються власником або відповідним органом управління чи органом місцевого самоврядування з урахуванням вимог, передбачених законодавством. На суб'єктів господарювання, які здійснюють некомерційну відповідну діяльність, поширюються загальні вимоги щодо регулювання господарської з урахуванням особливостей її здійснення різними суб'єктами господарювання, які визначаються законодавчими актами України.

Отже, некомерційна господарська діяльність здійснюється з метою задоволення певних суспільних потреб, а отримання прибутку від господарської діяльності відіграє другорядну роль.

Некомерційною господарською діяльністю, наприклад, є діяльність частини казенних, експериментальних та інших планово-збиткових підприємств, які фінансуються за рахунок держави;

– залежно від сфери національної економіки, в якій здійснюється діяльність, виділяється:

- а) інвестиційна діяльність;
- б) біржова діяльність;
- в) торговельна діяльність;

- г) діяльність на ринку цінних паперів;
- г) зовнішньоекономічна діяльність та ін.;

– залежно від сфери здійснення господарської діяльності виокремлюють:

- а) виготовлення та реалізацію продукції;
- б) виконання робіт;
- в) надання послуг;

– залежно від ринку (внутрішній чи зовнішній), національної приналежності суб'єктів господарювання (вітчизняні товаровиробники/резиденти чи іноземні інвестори та 10 нерезиденти) розрізняють:

- а) господарську діяльність за участю вітчизняних товаровиробників (резидентів);
- б) зовнішньоекономічну діяльність (за участю резидентів та нерезидентів), у тому числі іноземне інвестування.

2. Підприємницька діяльність: поняття, ознаки та принципи

Основним видом господарської діяльності є **комерційна господарська діяльність (підприємництво)**, основні положення щодо здійснення якої встановлені нормами глави 4 ГК України (ст. 42–51).

Згідно зі ст. 42 ГК України підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Ознаками підприємницької діяльності є:

1) **самостійність**, що означає можливість здійснювати підприємницьку діяльність у будь-яких організаційно-правових формах, визначених чинним законодавством України, на вибір суб'єкта підприємництва; бути зареєстрованими та діяти як суб'єкти підприємницької діяльності без створення юридичної особи (фізичні особи – підприємці) або як юридична особа. Крім того, підприємець має можливість вільно обирати вид підприємницької діяльності та здійснювати її самостійно відповідно до потреб ринку, приймаючи рішення стосовно своєї діяльності на власний розсуд, що не суперечать діючому законодавству;

2) **ініціативність**, що означає добровільність здійснення підприємницької діяльності. Жоден орган державної влади, місцевого самоврядування, посадова особа, недержавна організація тощо не можуть змусити особу до зайняття підприємницькою діяльністю. Однак це не означає, що підприємець не може бути примушений до виконання своїх зобов'язань, добровільно взятих на себе, зокрема за укладеним підприємцем під час здійснення своєї діяльності договором, або ж зобов'язань, покладених на підприємця державою, наприклад здійснення певних видів господарської діяльності лише за наявності ліцензії, зобов'язання зі сплати податків тощо;

3) **систематичність (регулярність)**. Щодо цієї ознаки на сьогоднішній день існують певні труднощі з визначенням кількісних критеріїв систематичності, оскільки законодавством це питання не врегульовано.

Донедавна (до 2011 р.) для визначення систематичності підприємницької діяльності застосовувалися положення Декрету КМ України «Про податок на промисел», згідно зі ст. 1 якого систематичним вважався продаж вироблених, перероблених та куплених продукції, речей, товарів, який здійснюється більше чотирьох разів протягом календарного року. Зазначений Декрет втратив чинність з прийняттям нового Податкового Кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI, а питання щодо визначення критеріїв систематичності на законодавчому рівні залишилося невирішеним стосовно її здійснення фізичними особами – підприємцями.

Натомість юридичні особи, закріплюючи в своїх установчих документах види діяльності, які вони мають намір здійснювати, вважаються такими, що їх здійснюють систематично (в окремих випадках за наявності дозвільних документів, якщо це прямо передбачено нормами чинного законодавства);

4) **ризикованість**, тобто здійснення підприємницької діяльності на власний ризик, що означає покладання на підприємця тягаря передбачення несприятливих наслідків (результатів) своєї діяльності та необхідності вжиття відповідних заходів щодо їх попередження або усунення, що не пов'язано з винною протиправною поведінкою суб'єкта підприємницької діяльності;

5) **легальність підприємницької діяльності**. Будь-яка особа, яка має намір займатися підприємницькою діяльністю, повинна пройти відповідну процедуру легалізації, що полягає, насамперед, у державній реєстрації юридичних осіб і фізичних осіб як суб'єктів підприємницької діяльності, що здійснюється відповідно до Закону України «*Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань*» від 15.05.2003 р. Після етапу державної реєстрації (ст.14-32, розділ 4) новостворений суб'єкт підприємницької діяльності проходить наступний етап легалізації – реєстрацію в інших державних органах та установах, до якої відноситься:

- реєстрація в органах державної статистики;
- реєстрація в органах державної податкової служби України;
- реєстрація в органах Пенсійного фонду України;
- отримання 12 дозволу на оформлення замовлень на виготовлення печаток і штампів;
- відкриття рахунків в установах банків.

Дозвільна (ліцензована) підприємницька діяльність може здійснюватися лише за спеціальним дозволом (ліцензією), що видається КМ України чи уповноваженим ним органом відповідно до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.15 р., ст. 7 якого містить вичерпний перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню.

Стаття 7. Перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню

1. Ліцензуванню підлягають такі види господарської діяльності:

1) банківська діяльність, яка ліцензується відповідно до ЗУ «Про банки і банківську діяльність»;

2) надання фінансових послуг(крім професійної діяльності на ринку цінних паперів);

3) професійна діяльність на ринку цінних паперів, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених ЗУ «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні»;

4) діяльність у галузі телебачення і радіомовлення, яка ліцензується відповідно до ЗУ «Про телебачення і радіомовлення»;

5) діяльність у сфері електроенергетики;

6) освітня діяльність закладів освіти;

7) виробництво і торгівля спиртом етиловим, коньячним і плодовим, алкогольними напоями та тютюновими виробами, яка ліцензується відповідно до ЗУ «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів»;

8) діяльність у сфері телекомунікацій;

9) будівництво об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з середніми та значними наслідками, - з урахуванням особливостей, визначених ЗУ «Про архітектурну діяльність»;

10) виробництво лікарських засобів, оптова та роздрібна торгівля лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів)- з урахуванням особливостей, визначених ЗУ «Про лікарські засоби»;

11) виробництво та ремонт вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра;

12) виробництво вибухових матеріалів промислового призначення за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України;

13) надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України;

14) виробництво особливо небезпечних хімічних речовин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, поводження з небезпечними відходами;

15) медична практика;

16) діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим Міністерством охорони здоров'я України;

17) ветеринарна практика;

18) випуск та проведення лотерей;

19) туropolераторська діяльність;

20) посередництво у працевлаштуванні за кордоном;

21) промисловий вилов водних біоресурсів за межами юрисдикції України;

22) культивування рослин, включених до таблиці I Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, з урахуванням особливостей, визначених ЗУ «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори»;

23) діяльність, пов'язана з розробленням, виготовленням, постачанням спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших

технічних засобів негласного отримання інформації (критерії належності та перелік технічних засобів негласного отримання інформації визначаються Кабінетом Міністрів України за поданням Служби безпеки України);

24) перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів річковим, морським, автомобільним, залізничним та повітряним транспортом; міжнародні перевезення пасажирів та вантажів автомобільним транспортом;

25) зовнішньоекономічна діяльність відповідно до ст.16 ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність»;

26) транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом;

27) діяльність на ринку природного газу, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених ЗУ «Про ринок природного газу»;

28) централізоване водопостачання та водовідведення, крім централізованого водопостачання та водовідведення за нерегульованим тарифом;

29) виробництво теплової енергії, транспортування теплової енергії;

30) охоронна діяльність;

31) перероблення побутових відходів;

32) захоронення побутових відходів;

33) виробництво ветеринарних препаратів.

Стаття 14 ГКУ. Ліцензування, патентування та квотування у господарській діяльності зазначає, що:

1. Ліцензування, патентування певних видів господарської діяльності та квотування є засобами державного регулювання у сфері господарювання, спрямованими на забезпечення єдиної державної політики у цій сфері та захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів.

2. Правові засади ліцензування, патентування певних видів господарської діяльності та квотування визначаються виходячи з конституційного права кожного на здійснення підприємницької діяльності, не забороненої законом, а також принципів господарювання, встановлених у [статті 6](#) цього Кодексу.

3. Відносини, пов'язані з ліцензуванням видів господарської діяльності, регулюються законом.

4. У сферах, пов'язаних із торгівлею за грошові кошти (готівку, чеки, а рівно з використанням інших форм розрахунків та платіжних карток на території України), обміном готівкових валютних цінностей (у тому числі операції з готівковими платіжними засобами, вираженими в іноземній валюті, та з платіжними картками), у сфері грального бізнесу та побутових послуг, інших сферах, визначених законом, може здійснюватися патентування підприємницької діяльності суб'єктів господарювання.

Торговий патент - це державне свідоцтво, яке засвідчує право суб'єкта господарювання займатися певними видами підприємницької діяльності впродовж встановленого строку. Спеціальний торговий патент - це державне свідоцтво, яке засвідчує право суб'єкта господарювання на особливий порядок

оподаткування відповідно до закону. Порядок патентування певних видів підприємницької діяльності встановлюється законом.

5. У необхідних випадках держава застосовує квотування, встановлюючи граничний обсяг (квоти) виробництва чи обігу певних товарів і послуг. Порядок квотування виробництва та/або обігу (включаючи експорт та імпорту), а також розподілу квот встановлюється Кабінетом Міністрів України відповідно до закону.

б) мета – досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Підприємницька діяльність має суттєвий вплив на розвиток економіки і соціальної сфери. Спрямованість підприємницької діяльності на досягнення економічних і соціальних результатів означає спрямованість її на задоволення суспільних потреб у товарах, роботах і послугах. Соціальна ефективність відображає поліпшення соціальних умов життя людей, зокрема покращення умов праці та побуту, поліпшення зовнішнього довкілля, підвищення рівня зайнятості й безпеки життя людей тощо. Серед економічних результатів можна виділити створення конкурентного середовища, насичення ринку товарами і послугами, розвиток міжнародних економічних відносин тощо. Досягнення економічних і соціальних результатів як мети підприємництва відображає публічний аспект підприємницької діяльності у змісті задоволення суспільних потреб. Своєю діяльністю підприємець приносить користь суспільству в тій мірі, в якій результати діяльності підприємця задовольняють потреби споживачів.

Мета отримання прибутку, як правило, знаходить своє відображення в установчих документах суб'єкта підприємницької діяльності і простежується, виходячи з характеру його діяльності. Згідно із ч. 1 ст. 142 ГК України прибуток (доход) суб'єкта господарювання є показником фінансових результатів його господарської діяльності, що визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб'єкта господарювання за певний період на суму валових витрат і суму амортизаційних відрахувань. Одержання прибутку в процесі підприємницької діяльності має розглядатися як спонукальний мотив до економічної активності, а не як самоціль, мета задоволення лише приватних потреб та інтересів. Об'єктивною соціальною функцією підприємництва є створення нових матеріальних і духовних благ в інтересах суспільства шляхом задоволення потреб його окремих осіб.

Стаття 44 ГК України містить перелік принципів, на яких має базуватися підприємницька діяльність, серед яких:

1) **вільний вибір підприємцем видів підприємницької діяльності.** Суб'єкт підприємницької діяльності самостійно приймає рішення, якою діяльністю він має намір займатися, з урахуванням обмежень, передбачених чинним законодавством. Так, наприклад, згідно зі ст. 4 Закону України «Про підприємництво» від 07.02.91 р. діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних, судово-психіатричних експертиз, може здійснюватися тільки державними підприємствами та організаціями;

2) **самостійне формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення**

матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, установлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону. Забезпечення економічної самостійності суб'єкта підприємницької діяльності передбачає створення умов для реалізації його економічного суверенітету як господарюючого суб'єкта, що виражається, насамперед, у реалізації права та реальної можливості вибору виду діяльності, вільного вибору постачальників і споживачів продукції, місця, часу та інших умов придбання товарів, прийняття рішення про те, що, в якій кількості, кому та за якими цінами реалізовувати;

3) вільний найм підприємцем працівників. Тобто підприємець є самостійним у підборі осіб, з якими він має намір вступити в трудові правовідносини. Проте цей принцип дещо обмежується положеннями спеціального законодавства.

Наприклад, законодавством про зайнятість населення обмежуються трудові права іноземних громадян та осіб без громадянства – ст.3 Закону України «Про зайнятість населення» від 05.07.12 р. № 5067-VI передбачає необхідність отримання дозволу державної служби зайнятості України на працевлаштування цих осіб. Згідно зі ст. 17 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.91 р. № 875-XIIз метою реалізації творчих і виробничих здібностей інвалідів та з урахуванням індивідуальних програм реабілітації їм забезпечується право працювати на підприємствах, в установах, організаціях. У свою чергу, підприємства, установи й організації за рахунок коштів Фонду соціального захисту інвалідів або за рішенням місцевої ради за рахунок власних коштів, у разі необхідності, створюють спеціальні робочі місця для працевлаштування інвалідів, здійснюючи для цього адаптацію основного і додаткового обладнання, технічного оснащення і пристосування тощо з урахуванням обмежених можливостей інваліда. Для підприємств, установ, організацій, у тому числі підприємств, організацій громадських організацій інвалідів, фізичних осіб, які використовують найману працю, ч. 1 ст. 19 зазначеного Закону встановлює норматив робочих місць для працевлаштування інвалідів у розмірі чотирьох відсотків середньооблікової чисельності штатних працівників 15 облікового складу за рік, а якщо працює від 8 до 25 осіб, – у кількості одного робочого місця;

4) комерційний розрахунок та власний комерційний ризик. Як економічна категорія комерційний розрахунок – це система економічних відносин, що виникають з приводу порівняння витрат і результатів господарської діяльності з метою максимізації прибутку. З огляду на принцип комерційного розрахунку, кожен суб'єкт підприємництва має покривати свої витрати за рахунок одержуваних доходів, при цьому забезпечуючи не тільки самоокупність, а й певне перевищення доходу над витратами, тобто досягати прибутковості своєї діяльності. Власний комерційний ризик виявляється у відповідальності суб'єктів комерційної господарської діяльності за результати своєї діяльності або бездіяльності, при цьому отримані збитки покриваються за рахунок власних коштів самих підприємців;

5) вільне розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом. На практиці цей принцип обмежується шляхом установлення правил щодо цільового використання коштів суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи, обмежень щодо проведення операцій у готівкових коштах тощо;

б) самостійне здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

3. Види підприємницької діяльності

Різноманітність підприємницької діяльності зумовлює необхідність її поділу на види залежно від певних критеріїв класифікації, зокрема:

– **залежно від форми власності виділяють:**

а) *приватне підприємництво*, що здійснюється підприємствами, що діють на основі приватної власності суб'єкта господарювання (громадян чи юридичних осіб). Приватним підприємством згідно зі ст. 113 ГК України визнається підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи. Тобто приватне підприємство створюється виключно на основі приватної власності однієї або кількох фізичних осіб чи юридичної особи. Приватні підприємства можуть бути утворені за рішенням власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу, а у випадках, спеціально передбачених законодавством, – також за рішенням інших органів, організацій і громадян шляхом заснування нового, реорганізації (злиття, приєднання, виділення, поділу, перетворення) діючого (діючих) суб'єкта господарювання з додержанням вимог законодавства, зокрема антимонопольно-конкурентного законодавства;

б) підприємництво, що здійснюється на основі державної форми власності. *Державне підприємство* – це діяльність державних підприємств, що здійснюють господарську діяльність, результати якої необхідні для розвитку національної економіки. Державне підприємство являє собою організаційно-правову форму підприємства, заснованого на державній власності.

Згідно із ч. 1 ст. 74 ГК України державне комерційне підприємство є суб'єктом підприємницької діяльності, діє на основі статуту на принципах підприємництва, зазначених у ст. 44 ГК України, і несе відповідальність за наслідки своєї діяльності усім належним йому на праві господарського відання майном відповідно до ГК України та інших законів. Попри приватизаційні процеси, роль державного підприємництва залишається досить значною, що обумовлено необхідністю залишення в державній власності об'єктів загальнодержавного значення, що забезпечують: виконання державою 17 своїх функцій, обороноздатність та економічну самостійність української держави; соціальний розвиток, збереження та підвищення культурного, наукового

потенціалу, духовних цінностей; життєдіяльність держави в цілому. Контроль за їх діяльністю з боку держави гарантує захист громадян від наслідків впливу неконтрольованого виготовлення, використання або реалізації небезпечної продукції, послуг або небезпечних виробництв (підприємства з виготовлення усіх видів зброї; підприємства з випуску наркотичних, біологічних, бактеріологічних, психотропних, сильнодіючих хімічних та отруйних засобів та ін.). Зокрема, **види діяльності, що є державною монополією** та, відповідно, можуть здійснюватися лише підприємствами державної форми власності, визначаються єдиною чинною **ст. 4 Закону України «Про підприємництво»**,

Стаття 4. Обмеження у здійсненні підприємницької діяльності

Діяльність, пов'язана з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, здійснюється відповідно до Закону України "Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори".

Діяльність, пов'язана з охороною окремих особливо важливих об'єктів права державної власності, перелік яких визначається у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку, а також діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних, судово-психіатричних експертиз та розробленням, випробуванням, виробництвом та експлуатацією ракет-носіїв, у тому числі з їх космічними запусками із будь-якою метою, може здійснюватися тільки державними підприємствами та організаціями, а проведення ломбардних операцій - також і повними товариствами.

Діяльність, пов'язана з виробництвом бензинів моторних сумішевих або з додаванням (змішуванням) біоетанолу та/або біокомпонентів на його основі до вуглеводневої основи (бензинів, фракцій, компонентів тощо), здійснюється підприємствами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики в паливно-енергетичному комплексі.

Діяльність, пов'язана з виробництвом біоетанолу, здійснюється суб'єктами господарювання за наявності відповідної ліцензії.

а перелік підприємств, майно яких має державне значення і не підлягає приватизації, – ч. 2 ст. 5 Закону України «Про приватизацію державного майна» 04.03.92 р. та Законом України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації»;

2. Приватизації не підлягають об'єкти, що мають загальнодержавне значення, а також казенні підприємства.

Загальнодержавне значення мають:

а) об'єкти та майно, які забезпечують виконання державою своїх функцій, забезпечують обороноздатність держави, її економічну незалежність, та об'єкти права власності Українського народу, майно, що становить матеріальну основу суверенітету України:

✓ майно органів державної влади та органів місцевого самоврядування, майно Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, сил цивільної оборони, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, правоохоронних та органів доходів і зборів, що безпосередньо забезпечує виконання цими

органами встановлених законодавством завдань, майно закладів охорони здоров'я системи екстреної медичної допомоги;

- ✓ надра, корисні копалини загальнодержавного значення, території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, водні ресурси, лісові ресурси, інші природні ресурси, які є об'єктами права власності Українського народу;

- ✓ системи створення та збереження золотовалютних резервів;

- ✓ емісійна система, майнові комплекси підприємств і установ, що забезпечують випуск та зберігання грошових знаків і цінних паперів;

- ✓ радіотелевізійні передавальні центри, а також об'єкти, що забезпечують зв'язком органи законодавчої та виконавчої влади;

- ✓ майно Національної суспільної телерадіокомпанії України (НСТУ) та акції, що належать державі у статутному капіталі НСТУ;

- ✓ засоби урядового, фельд'єгерського та спеціального зв'язку;

- ✓ державні реєстри, інші інформаційні системи, що створені та утримуються за рахунок коштів державного бюджету;

- ✓ майно державного підприємства "Мультимедійна платформа іномовлення України" (МПУ);

б) об'єкти, діяльність яких забезпечує соціальний розвиток, збереження та підвищення культурного, наукового потенціалу, духовних цінностей:

- ✓ Національний архівний фонд, архіви (архівні установи), документи з них, архівні підрозділи, архівні відділи та бібліотеки, об'єкти культури, мистецтва, у тому числі виняткової історичної, художньої, наукової чи іншої культурної цінності, що занесені чи підлягають занесенню до Державного реєстру національного культурного надбання, а також об'єкти архітектури, меморіальні комплекси, заповідники, парки загальнонаціонального значення;

- ✓ пам'ятки, включені до переліку пам'яток, що не підлягають приватизації;

- ✓ пам'ятки археології;

- ✓ пам'ятки державної частини Музейного фонду України (музейні предмети, музейні колекції та музейні зібрання);

- ✓ документи Державного бібліотечного фонду України;

- ✓ вихідні матеріали та фільмокопії, що зберігаються у фільмофонді;

- ✓ заклади культури, що забезпечують державні соціальні нормативи у сфері обслуговування населення закладами культури;

- ✓ об'єкти культури, що належать до майнових комплексів установ Національної академії наук України;

- ✓ майно підприємств, установ та організацій Національної академії наук України, галузевих академій наук, що використовується для виконання фундаментальних і прикладних досліджень, акції (частки, паї) господарських товариств, утворених на основі майнових комплексів Національної академії наук України, галузевих академій наук;

- ✓ об'єкти освіти, крім навчальних закладів, майно яких вноситься до статутного капіталу публічного акціонерного товариства залізничного

транспорту загального користування відповідно до ЗУ «Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування», фізичної культури, спорту і науки, що фінансуються з державного бюджету;

✓ наукові об'єкти, включені до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання;

в) об'єкти, контроль за діяльністю яких з боку держави гарантує захист громадян від наслідків впливу неконтрольованого виготовлення, використання або розповсюдження небезпечних речовин:

➤ ядерні матеріали, ядерні установки і об'єкти, призначені для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення;

➤ полігони, будови, споруди та устаткування для захоронення твердих промислових та побутових відходів, скотомогильники;

г) об'єкти, які забезпечують життєдіяльність держави в цілому:

➤ метрополітен, міський електротранспорт;

➤ аеродроми та аеродромні об'єкти (злітно-посадкові смуги, руліжні доріжки, перони, системи посадки, наземні засоби зв'язку, навігації, спостереження, інші елементи аеродромів, що забезпечують безпеку польотів);

➤ місця поховання;

➤ захисні споруди цивільного захисту.

д) підприємництво, що здійснюється на основі комунальної форми власності.

Комунальні підприємства за своїм правовим становищем є значною мірою подібними до державних підприємств, оскільки і ті, й інші функціонують на базі публічних форм власності. У ГК України комунальним підприємствам присвячена ст. 78, яка визначає основи правового становища лише унітарних комунальних підприємств, не приділяючи уваги підприємствам корпоративного типу.

Зокрема, ч. 1 **Статті 78 ГК**. Комунальні унітарні підприємства

1. Комунальне унітарне підприємство утворюється компетентним органом місцевого самоврядування в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини комунальної власності і входить до сфери його управління.

2. Орган, до сфери управління якого входить комунальне унітарне підприємство, є представником власника - відповідної територіальної громади і виконує його функції у межах, визначених цим Кодексом та іншими законодавчими актами.

3. Майно комунального унітарного підприємства перебуває у комунальній власності і закріплюється за таким підприємством на праві господарського відання (комунальне комерційне підприємство) або на праві оперативного управління (комунальне некомерційне підприємство).

Проте комунальні підприємства можуть бути і корпоративного типу з використанням форми акціонерного товариства (що зазвичай пов'язано з корпоратизацією комунальних підприємств) чи товариства з обмеженою відповідальністю;

– **залежно від змісту підприємницьку діяльність можна класифікувати на:**

а) виробничу підприємницьку діяльність, тобто діяльність, у процесі якої виробляється певна продукція;

б) невиробничу підприємницьку діяльність (діяльність із виконання робіт, надання послуг; діяльність із зайняття торгівлею; інша невиробнича діяльність, зокрема діяльність на фінансовому ринку);

– **залежно від характеру товару можна виділити:**

а) матеріальне виробництво (промислове, сільськогосподарське тощо) є сферою суспільного виробництва, в якій виробляються матеріальні блага (наприклад одяг, взуття, машини, обладнання, сільськогосподарська продукція тощо) і матеріальні послуги (вантажний транспорт, оптова торгівля, обслуговування і ремонт техніки, обладнання виробничого призначення тощо);

б) нематеріальне виробництво – це сфера суспільного виробництва, в якій виробляються нематеріальні послуги (роздрібна торгівля, громадське харчування, пасажирський транспорт, побутове обслуговування тощо) і духовні цінності (зокрема освіта, культура, мистецтво тощо). Галузі цієї сфери не створюють матеріального продукту, але їх послуги необхідні для організації виробництва та для задоволення безпосередніх потреб людини; – залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік виділяють мале, у тому числі мікропідприємництво, середнє і велике підприємництво (ч. 3 ст. 55 ГК України). При цьому малому підприємству, як засобу залучення до підприємництва значного числа українських громадян, приділяється значна увага, що і відображено у ЗУ «Про національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні». Під мікропідприємством слід розуміти **діяльність його суб'єктів**, до яких згідно з ГК України відносяться:

– фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, в яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 млн євро, визначену за середньорічним курсом НБУ;

– юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 млн євро, визначену за середньорічним курсом НБУ.

Суб'єктами малого підприємництва є:

– фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, в яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 млн євро, визначену за середньорічним курсом НБУ;

– юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середня кількість працівників за

звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 млн євро, визначену за середньорічним курсом НБУ. Великим підприємництвом вважається діяльність підприємств, які згідно з ГК України набувають відповідного статусу. Суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 млн. євро, визначену за середньорічним курсом НБУ. Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва;

– **залежно від організаційно-правової форми прийнято виділяти:**

а) підприємництво без створення юридичної особи (просте підприємництво), що здійснюється фізичними особами, які набули в установленому законом порядку статусу суб'єкта підприємницької діяльності;

б) підприємництво зі створенням юридичної особи. Згідно з нормами ЦК України юридичною особою є організація, створена і зареєстрована в установленому законом порядку. Юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, установлених законом. Згідно із главою 7 ГК України основним учасником відносин у сфері підприємництва є підприємство як юридична особа.

4. Принципи господарювання та їх зміст

У сфері права «принципи» (від лат. *principium* – начало, основа) є загальновизнаним поняттям, під яким прийнято розуміти вихідне положення будь-якої теорії, вчення, науки, світогляду тощо, твердження, яке приймається як правдиве завжди і всюди там, де воно застосовне. Щодо **принципів господарювання**, то вони відображають сутність і характер правового регулювання саме цього виду відносин. Будь-яка господарська діяльність здійснюється на певних засадах, що враховують, з одного боку, ринкову орієнтацію вітчизняної економіки і відповідно передбачають значну свободу для суб'єктів такої діяльності (насамперед підприємців), а з іншого, – соціальне спрямування господарської сфери, що зумовлює встановлення певних обмежень для суб'єктів господарювання з метою врахування публічних інтересів (суспільства, держави, територіальної громади/громад, типових приватних інтересів громадян та організацій) в дотриманні встановленого державою суспільного господарського порядку, що передбачає дотримання суб'єктами господарювання різноманітних вимог щодо: якості продукції, робіт, послуг, їх безпечності для життя і здоров'я споживачів; екологічної безпеки виробництва; добросовісної поведінки у сфері економічної конкуренції; цивілізованого використання найманої праці (тобто з дотриманням вимог трудового законодавства) та ін.

Принципи складають певну основу тієї чи іншої діяльності та визначають її напрямок. Господарська діяльність базується на загально-правових принципах, що властиві національному праву і законодавству, та водночас спирається і на власні специфічні принципи.

Згідно зі ст. 6 ГК України загальними принципами господарювання визнано такі:

- забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою всіх суб'єктів господарювання;
- свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом;
- вільний рух капіталів, товарів і послуг на території України;
- обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави;
- захист національного товаровиробника;
- заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини.

Якщо з'ясовувати зміст загальних принципів господарювання, то слід звернути увагу на те, що в їх формулюваннях знаходять своє відображення відповідні положення Конституції України. Хоча деякі з них прямо й не пов'язані з текстом конституційних положень, все ж вони відображають головну ідею конституційної основи здійснення господарської діяльності.

Так, наприклад, джерелом принципу **забезпечення економічної багатоманітності та рівного захисту державою всіх суб'єктів господарювання** є положення, закріплені у ч. 4 ст. 13 та ч. 1 ст. 15 Конституції України, відповідно до яких «державою забезпечується захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом» та «суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності». Економічна багатоманітність передбачає визнання рівноправності існування, функціонування та рівний юридичний захист різних форм власності, зокрема приватної, державної та комунальної. Згідно з ч. 2 ст. 318 ЦК України всі суб'єкти права власності є рівними перед законом, тобто усім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав та гарантується рівність перед законом.

Свобода підприємницької діяльності також передбачена нормами Конституції України. Згідно зі ст. 42 Основного Закону України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Конституція України встановлює і певні обмеження щодо здійснення підприємницької діяльності. Зокрема, відповідно до ч. 2 вищезазначеної статті підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом. Принцип свободи підприємницької діяльності полягає у вільному виборі видів підприємницької діяльності; неприпустимості встановлення будь-яких обмежень в організації та здійсненні підприємницької діяльності з боку органів державної влади, місцевого самоврядування та їх посадових осіб, крім випадків, передбачених чинним законодавством України; забороні незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у підприємницьку діяльність.

Принцип вільного руху капіталів, товарів і послуг на території України полягає у самостійній розробці суб'єктами господарювання програми своєї діяльності, вільному виборі постачальників та споживачів своєї продукції, залученні необхідних для здійснення господарської діяльності ресурсів, установленні цін на продукцію та послуги, вільному наймі суб'єктом господарювання працівників, розпорядженні прибутком, що залишається у суб'єктів господарської діяльності після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом, на власний розсуд тощо. Згідно з ч. 2 ст. 42 Конституції України держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Відповідно до чинного законодавства держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів, забезпечує екологічний захист населення, безпеку суспільства і держави, захист національного товаровиробника тощо.

Нормативно-правова база **захисту національного товаровиробника в Україні** складається із норм загального законодавства, зокрема ГК України, законів України «Про національну безпеку України», «Про захист економічної конкуренції», «Про зовнішньоекономічну діяльність» тощо і трьох спеціальних законів: «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну». Зокрема, останній визначає національного товаровиробника як сукупність виробників подібного чи безпосередньо конкуруючого товару або тих із них, сукупне виробництво яких становить основну частину всього обсягу виробництва в Україні цього товару. Підтримка національного товаровиробника передбачає застосування певних заходів щодо підвищення його конкурентоздатності та захисту від застосування органами іноземних держав, митними союзами або економічними угрупованнями антидемпінгових, компенсаційних та спеціальних захисних заходів, зростаючого або навіть масового імпорту в Україну, що завдає значної шкоди або загрожує спричиненням такої шкоди вітчизняному товаровиробнику подібного або безпосередньо конкуруючого товару. Законом може бути передбачено спеціальні заходи щодо захисту національного товаровиробника від демпінгового імпорту та спеціальні заходи щодо імпорту, який завдає або може завдати істотної шкоди національним товаровиробникам, а також визначено перелік видів товарів і послуг, експорт, імпорт і транзит яких через територію України забороняється.

Захист національного товаровиробника в Україні може здійснюватися шляхом установлення обов'язковості або заборони певних дій, видачі певних дозволів (ліцензій, патентів тощо), здійснення реєстраційних дій, встановлення стандартів, квот, надання субсидій, дотацій, компенсацій, застосування економічних санкцій тощо. Зокрема, заходами у відповідь на дискримінаційні

та/або недружні дії інших держав, митних союзів або економічних угруповань є:

- застосування повної заборони (повного ембарго) на торгівлю;
- застосування часткової заборони (часткового ембарго) на торгівлю;
- позбавлення режиму найбільшого сприяння або пільгового спеціального режиму;
- запровадження спеціального мита;
- запровадження режиму ліцензування та/або квотування зовнішньоекономічних операцій;
- встановлення квот (контингентів);
- запровадження комбінованого режиму квот і контингентів;
- запровадження індикативних цін щодо імпорту та/або експорту товарів;
- інші заходи, передбачені законами та міжнародними договорами України.

Заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини передбачає заборону безпосереднього незаконного впливу органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб на суб'єктів господарської діяльності, заборону прийняття органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами нормативно-правових актів, що порушують права та інтереси суб'єктів господарювання або створюють для суб'єктів господарської діяльності умови менш сприятливі, ніж ті, що встановлені законами, а також здійснення контролю зазначеними суб'єктами влади за діяльністю суб'єктів господарювання виключно на засадах законності, плановості, об'єктивності, незалежності та гласності.